

УДК 376.54;371.212.3(73)

МАРІЯ ТАДЕЄВА

ІРИНА ГОЛУБЄВА

Національний університет водного господарства та природокористування,
м.Рівне

ВИЗНАЧЕННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ ТА ЇЇ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ

Наводиться визначення лінгвістичної обдарованості, під якою автори розуміють такий вид спеціальної обдарованості, який є результатом взаємодії трьох характеристик: підвищеного рівня лінгвістичного інтелекту, лінгвістичної креативності та мотивації до лінгвістичної діяльності. Детально характеризуються компоненти лінгвістичної обдарованості. Здійснюється порівняльний аналіз авторського визначення лінгвістичної обдарованості з відомими визначеннями, запропонованими вітчизняними та зарубіжними вченими.

Ключові слова: *лінгвістична обдарованість, лінгвістичний інтелект, лінгвістична креативність, мотивація до лінгвістичної діяльності*

Постановка проблеми. Упродовж більш як столітнього періоду навчання обдарованих школярів завжди знаходилося в центрі уваги багатьох теоретиків та практиків. За цей час вирізнялися етапи підвищеного інтересу до цієї проблеми та пошуку нових шляхів вирішення назрілих питань в обґрунтуванні сутності обдарованості та визначенні її структурних компонентів.

Після виокремлення та характеристики американським ученим Г. Гарднером семи різних видів інтелекту, теоретиків і практиків зацікавили питання, пов'язані з організацією навчання школярів, у яких домінував той чи інший вид інтелекту. Оскільки наявність високого рівня розвитку інтелекту є важливою складовою обдарованості, паралельно постало питання про побудову теоретичних концепцій тих видів обдарованості, які відповідають певним видам інтелекту, та обґрунтування теорії і практики навчання школярів (учнів), які є носіями такої обдарованості.

У своїй класифікації видів інтелекту Г. Гарднер на перше місце поставив лінгвістичний інтелект. Це спонукало педагогів та психологів до формування визначень лінгвістичної обдарованості, побудови її структури і, як наслідок, обґрунтування теорії та практики навчання лінгвістично обдарованих школярів.

Аналіз останніх досліджень. Проблемі вивчення структури обдарованості та побудови її теоретичних концепцій присвячено значну кількість наукових розвідок вітчизняних та зарубіжних дослідників. Серед вітчизняних учених необхідно відзначити наукові студії О. Антонової, О. Кульчицької, В. Моляко, В. Рибалка, І. Волощука та ін. Значний внесок у побудову сучасних теоретичних концепцій обдарованості зробили російські вчені Л. Виготський, О. Матюшкін, Б. Теплов, В. Дружинін, Д. Богоявленська, Є. Ільїн, Н. Лейтес, В. Шадриков та ін.

Американські вчені досягли помітних успіхів у вивченні обдарованих особистостей та пошуку ефективних шляхів навчання обдарованих школярів завдяки використанню тестових методик у дослідженні феномену обдарованості. З огляду на аналіз праць американських дослідників Л. Термана, Л. Голінгворд, Дж. Гілфорда, П. Вітті, Г. Пассоу, Дж. Стенлі, П. Торренса, Дж. Рензуллі, Г. Гарднера є всі підстави стверджувати про потужну американську наукову школу з проблем дослідження обдарованих особистостей. Вагомі наукові знахідки в цій галузі здійснено також на європейському континенті.

Після опублікування дослідження Г. Гарднера, присвяченого видам інтелекту, з'явилася низка робіт вітчизняних та зарубіжних учених у яких досліджувалися види обдарованості, співвідносні з відповідними видами інтелекту. Лінгвістичну обдарованість вивчали

М. Рум'янцева, Д. Ліференко, О. Ігна. Серед зарубіжних дослідників відзначимо Х. Вагнера (H. Wagner), К. Річардсона (C. Richardson), К. Тіррі (K. Tirri), праці яких присвячені вивченню лінгвістичної обдарованості школярів.

Мета статті – проаналізувати наявні визначення лінгвістичної обдарованості, виокремити в них спільні та відмінні ознаки та на їхній основі сформулювати власну дефініцію лінгвістичної обдарованості, яка б узгоджувалася з класичним визначенням обдарованості; схарактеризувати структурні компоненти лінгвістичної обдарованості та виокремити види лінгвістичної обдарованості.

Виклад основного матеріалу. Під час побудови теорії множинного інтелекту Г. Гарднер спробував абстрагуватися від ідеї про те, що інтелект є однорідною властивістю людського розуму, та ігнорувати стандартизовані тести вимірювання інтелекту. На противагу цьому вчений радить розглядати більш універсальний набір інтелектуальних здібностей, які не можуть бути виміряні з використанням стандартизованих тестів. Згідно з множинною теорією Г. Гарднера, існує сім видів інтелекту: лінгвістичний, музичний, логіко-математичний, просторовий, тілесно-кінестетичний та особистісний, з двома його підвидами [13, Вступ, с. XII]. У пізніших своїх публікаціях дослідник стверджує, що доцільно виокремлювати інші види інтелекту, наприклад - природничий. Поряд з цим, учений стверджував, що ці види інтелекту рідко зустрічаються незалежно один від одного, а часто доповнюють один одного.

Г. Гарднер на початку своєї праці стверджував, що ідея множинного інтелекту не нова, оскільки на зорі створення психологічної науки вчені пропонували великий масив розумових здібностей. Упродовж багатьох років тривали дебати між науковцями про існування одного або низки компонентів інтелекту [13, с. 7].

З огляду на те, що наявність високого рівня інтелекту є важливою характеристикою обдарованості, доцільно класифікувати види обдарованості відповідно до видів інтелекту. Отже, варто казати про сім видів обдарованості: лінгвістичної, музичної, логіко-математичної, просторової, тілесно-кінестетичної і особистісної (міжособистісної та внутрішньоособистісної).

На початку нинішнього століття з'явилася низка наукових праць, присвячених дослідженню лінгвістичної обдарованості.

Під лінгвістичною обдарованістю школярів російська дослідниця Н. Рум'янцева розуміє підвищений рівень здібностей до прискорених процесів мислення на чужій мові, до активної пізнавальної діяльності в галузі теорії та історії мови, до креативності у виборі способів спілкування іноземною мовою, до стійкої мотивації у вивченні мови [7].

На думку Д. Ліференко, лінгвістична обдарованість – це результат сполучення вищих за середні лінгвістичних здібностей людини, вищого рівня лінгвістичної креативності, достатньої мотиваційної бази та сукупності сприятливих факторів для розвитку обдарованої особистості [6, с. 63]. Дослідниця вказала на такі структурні компоненти лінгвістичної обдарованості:

- 1) психофізіологічні особливості людини, яка вивчає мову, різні види пам'яті та мислення, увагу тощо;
- 2) наявність та рівень розвитку лінгвістичних здібностей;
- 3) особистісний аспект кожного, хто прагне досягти розвитку лінгвістичної обдарованості, зокрема наявність мотивації у вивченні мови;
- 4) лінгвістична креативність [6].

Аналізуючи визначення лінгвістичної обдарованості М. Рум'янцевої та Д. Ліференко, приходимо до низки висновків. Обидва ці визначення явно (М. Рум'янцева) або опосередковано (Д. Ліференко) формулюються авторами в контексті одного із видів лінгвістичної обдарованості – обдарованості до вивчення іноземних мов. Враховуючи наявну термінологію для такого виду обдарованості, варто послуговуватися терміном «іншомовна обдарованість».

Спільним для цих визначень є акцент на рівень розвитку здібностей. Відтак, Д. Ліференко у своєму формулюванні вказує на лінгвістичні здібності, не описуючи їхню структуру. Російська дослідниця М. Рум'янцева, на нашу думку, апелює до інтелектуальних здібностей, результатом

розвитку яких є прискорення процесів мислення на чужій мові. Поєднуючи ці два підходи, варто говорити про високий рівень розвитку лінгвістичного інтелекту як вагомому складову лінгвістичної обдарованості. Обидві дослідниці виокремлюють креативність як ще одну складову лінгвістичної обдарованості. Однак лише Д. Ліференко вирізняє лінгвістичну креативність як вид креативності.

Мотиваційна складова лінгвістичної обдарованості також наявна в обох визначеннях. При цьому М. Рум'янцева конкретизує цю характеристику і акцентує на мотивації до вивчення мови. Якщо мова йде про лінгвістичну обдарованість загалом, то варто говорити про мотивацію до вирішення лінгвістичних завдань або про мотивацію до лінгвістичної діяльності.

Лінгвістичний інтелект особистості не є однорідним. Можливо виділити щонайменше чотири види лінгвістичного інтелекту: мовний, іншомовний, літературний та ораторський (спікерський). Відповідно, має сенс виокремлення чотирьох видів лінгвістичної обдарованості: мовної, іншомовної, літературної та спікерської (ораторської). З огляду на об'єктивність, варто зазначити, що Г. Гарднер виокремив носіїв цих видів обдарованості – мовознавців, перекладачів, письменників, політиків тощо.

Таким чином, проведений нами аналіз визначень лінгвістичної обдарованості та орієнтування на визначення, запропоновані О. Кульчицькою [4] та Дж. Рензулі [16], дають можливість сформулювати авторське визначення лінгвістичної обдарованості. Лінгвістичною обдарованістю називаємо такий вид спеціальної обдарованості, який є результатом взаємодії трьох характеристик: підвищеного рівня лінгвістичного інтелекту, лінгвістичної креативності та мотивації до лінгвістичної діяльності (наполегливості до вирішення лінгвістичних завдань).

Проаналізуємо три виокремлені у визначенні характеристики лінгвістичної обдарованості.

За Г. Гарднером, лінгвістичний інтелект складається з чутливості до усної і письмової мови. При цьому дослідник уточнює, що лінгвістичний інтелект включає чутливість до значень слів, порядку слів, звуків, ритмів, інтонацій, розмірності слів і чутливості до різних функцій мови, таких, як здібність переконувати, стимулювати або перетворювати інформацію для досягнення певних цілей [13, с. 77].

Аналізуючи лінгвістичний інтелект, Г. Гарднер стверджує, що ми послуговуємося ним щодня для того, щоб переконати навколишніх виконати певну дію або передати інформацію, а також для того, щоб запровадити певні правила, інструкції та процедури. Лінгвістичний інтелект використовується для навчання, а також для вираження через літературу та письмо.

Дослідження лінгвістичного інтелекту молоді у США базується на вивченні словесно обдарованих школярів, задіяних у програмах пошуку талантів, які функціонують у низці американських університетів. Світову популярність набули такі програми в університеті Джона Хопкінса і адресовані лінгвістично та математично обдарованим учням.

Американські дослідники відзначають, що для лінгвістично обдарованих школярів найважливішою характеристикою є вербальні здібності. Так, третина учнів, які брали участь у програмах пошуку талантів, були ідентифіковані вже в сьомому класі. У цей період вони проявили лінгвістичний інтелект у багатьох своїх працях, про що свідчить резерв пам'яті для запам'ятовування нових слів, швидкий темп розуміння їхнього значення. Зазвичай, такі обдаровані особистості дуже рано навчалися писати та читати [15].

Американська дослідниця Дж. Ван Тассел-Баска (J. Van Tassel-Backa) запропонувала модель формування лінгвістичного інтелекту, яку можна у символічному вигляді представити як імплікацію від діагностичного тестування (ДТ) до регламентованого інструктування (ПІ). Скорочено ця модель має такий вигляд: ДТ→ПІ [15].

Відтак, для вивчення словесної обдарованості учнів використовуються тестові завдання різних типів складності. При цьому важливим є використання діагностико-описових методів оцінювання стану учнівських здібностей та інтелекту, а також прискорення надання інформації щодо розвитку інтелекту та використання технологій, що уможлиблює проведення моніторингу процесу навчання та викладання, особливо після застосування комп'ютерних технологій.

Основою лінгвістичного інтелекту є лінгвістичні здібності. На думку Р.Елліс (R. Ellis), лінгвістичні здібності включають:

- фонематичні здібності, або здібності розрізняти звуки іноземної мови та співвідносити їх із певними символами;
- граматичне відчуття (здібності розпізнавати граматичні функції слів у реченнях);
- індуктивні мовні здібності, або здібності ідентифікувати відповідність між формою і значенням слів;
- вербальну пам'ять, або здібність чітко і швидко запам'ятовувати слова, поповнювати словниковий запас [15].

О. Ігна, проаналізувавши такі поняття, як «почуття мови», «мовні здібності», «комунікативні здібності», «іншомовні здібності», «мовна здогадка», «мовна інтуїція» та «здібності до іноземних мов», запропонувала подальшу характеристику лінгвістичної обдарованості та неординарних здібностей до іноземних мов:

здібності до іноземних мов охоплюють комплекс здібностей, які забезпечують оволодіння мовними аспектами (фонетика, граматики, лексики) і видами мовленнєвої діяльності (читання, говоріння, письмо, аудіювання);

мовні здібності є специфічним психофізіологічним механізмом, який формується на основі нейрофізіологічних передумов;

мовні здібності визначають готовність до розуміння і продукування мовлення;

мовні здібності, мовну здогадку і чуття мови необхідно розвивати;

розвиток мовних здібностей відбувається на основі накопичення мовленнєвого досвіду, в результаті мовленнєвої діяльності і під впливом соціальних процесів [3, с. 110].

2. Основна ознака креативності, на думку Дж. Гілфорда, це дивергентне мислення, яке він визначив, як «генерацію інформації з даної інформації, коли наголошується на варіативності та кількості відповідей», на відміну від конвенгентного мислення.

У психолого-педагогічній науці на сьогодні існує декілька класифікацій типів креативності. Ми будемо виходити з класифікації, запропонованої Г. Гарднером, який виокремив сім видів креативності за аналогією з сімома видами інтелекту.

Н. Сусоколова стверджує, що в моделі структури інтелекту Дж. Гілфорда відображено три типи зв'язків між креативністю та інтелектом:

1. Фактори креативності виокремлено як деякий вид факторів інтелекту, однак систему зв'язків між ними не визначено.

2. За допомогою тестів неможливо відрізнити фактори інтелекту від факторів креативності, що вказує на їхню непідпорядкованість.

3. Емпірично підтверджено, що низький інтелект корелює із низькою креативністю, а високий інтелект – як із низькою, так і з високою креативністю. З огляду на вище означене, було сформульовано гіпотезу рубежу, тобто величини інтелекту (в даному випадку IQ=120), наявність якого дає можливість очікувати креативний результат. Пізніше встановлено, що експериментальне підтвердження цієї гіпотези призвело до суперечливих результатів та було переконливим [8, с. 20].

Якщо йдеться про лінгвістичну креативність, то її виокремлення із загальної креативності значною мірою є умовним. Разом із цим, російська дослідниця Т. Тюленєва пропонує таке визначення лінгвістичної креативності: лінгвістичну креативність студентів необхідно розглядати як комплекс здібностей до створення об'єктивно і суб'єктивно нових ідеальних продуктів за допомогою засобів рідної і/або іноземної мови, продукування усних і письмових висловлювань на основі дивергентного мислення, який поєднаний із прагненнями студентів до творчої мовленнєвої діяльності [10].

Запропоноване визначення має позитивні і негативні аспекти. До позитивного відносимо той факт, що у запропонованій дефініції акцентується на вивченні рідної та іноземної мов. Щодо негативних аспектів, на наш погляд, у цьому трактуванні поєднано поняття «лінгвістична креативність» із поняттям «мотивація до лінгвістичної діяльності», які варто визначати окремо.

3. Мотивація включає ставлення та емоційний стан особистості, яка докладає зусилля для того, щоб виконати певне лінгвістичне завдання. Американські дослідники виокремлюють чотири види мотивації до лінгвістичної діяльності: інструментальну, інтегративну, результативну та внутрішню мотивацію [15].

Інструментальною мотивацією вважають найбільш загальну причину, що впливає на вирішення лінгвістичного завдання. Серед таких причин – бути успішним у школі, вступити до університету або влаштуватися на престижну роботу. Очевидно, що інструментальної мотивації недостатньо, щоб сформувати компетентну особистість.

Інтегративна мотивація – це вид мотивації, що спонукає інтерес учнів до вивчення культури народу, мова якого вивчається. Це однаково стосується і рідної, і іноземної мов. Учні мають можливість розвивати таку мотивацію через засвоєння культури народу під час подорожей (зокрема, рідною країною), спілкуючись із друзями безпосередньо або через медіа, читаючи спеціальну літературу. Інтегративна мотивація долучає бажання учнів зрозуміти культуру власного народу та незнайому культуру через знання мови (рідної чи іноземної).

Третій вид мотивації – результативна мотивація, яка пов'язана з тим, що учні збагачують свій досвід вивчення мови по мірі того, як вони все більше оволодівають цією мовою. Очевидно, що перший успіх призводить до подальших успіхів у лінгвістичній діяльності, викликає все більше задоволення.

Внутрішня мотивація відображає розумовий стан талановитої особистості, що вирішує лінгвістичне завдання, співпадає з тим рівнем, який планується сформувати в процесі подібної діяльності.

На думку американських учених, ідеальна модель формування мотивації до вивчення іноземної мови повинна охоплювати всі чотири типи мотивації. Так, робота в групах підсилює інструментальну мотивацію іншомовної освіти, таку, як всебічне співробітництво, можливість навчатися за кордоном, перспектива побудови успішної кар'єри. В свою чергу, інтегративна мотивація підсилюється вивченням культури носіїв мови, шляхом оволодіння науковим матеріалом, літературними творами, музичними інструментами, знанням про особливості харчування та одягу народу, мова якого вивчається [15]. Результативна мотивація формується шляхом створення атмосфери успіху учнів. Цей успіх забезпечується в процесі навчання та розвитку здібностей школярів. Внутрішня мотивація створюється на основі спостереження учнів за вчителями, які висловлюють свій інтерес до іноземної мови та повагу до тих, хто її вивчає, а також самі добре володіють нею [15].

Висновки. Таким чином, сформульоване визначення лінгвістичної обдарованості та детальний аналіз трьох характеристик, на основі яких побудоване наше визначення, дає можливість конкретизувати сутність лінгвістичної обдарованості, знайти спільне й відмінне з іншими видами обдарованості.

Подальше дослідження особливостей навчання лінгвістично обдарованих школярів повинне передбачати аналіз методів їх виявлення та з'ясування педагогічних умов для організації ефективності навчання цієї категорії учнів, можливостей індивідуалізації та диференціації навчання таких учнів в умовах загальноосвітньої школи, обґрунтування стратегій навчання цієї категорії обдарованих школярів.

Список використаних джерел

1. Антонова О.Є. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів : монографія / О.Є. Антонова. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 472 с.
2. Игна О. Н. Слагаемые лингвистической одаренности и способностей к иностранным языкам / О. Н. Игна // Вестник ТхГПУ. – 2012. – 10 (125). – С. 109–113.
3. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2009. – 448 с.
4. Кульчицька О.І. Соціальне середовище у розвитку обдарованості// О.І.Кульчицька // Обдарована дитина. – 2007. – № 1. – С. 25–31.
5. Лейтес Н. С. Возрастная одаренность и индивидуальные различия / Н. С. Лейтес. – Москва – Воронеж: Издательство НПО «МОДЕК», 2008. – 480 с.

6. Ліфференко Д. О. Лінгвістична обдарованість як вид спеціальної обдарованості / Д. О. Ліфференко // Освіта та розвиток особистості. – 2013. – № 1. – С. 63–65.
7. Румянцева М. В. Обучение лингвистически одаренных школьников иностранному языку в условиях дополнительного образования: дисс. канд. пед. наук: 13.00.01 / Румянцева Марина Валентиновна. – Санкт-Петербург, 2006. – 188 с.
8. Сусоколова Н. А. Развитие формализованных моделей в эмпирической психологии / Н. А. Сусоколова // Одаренный ребенок. – 2014. – № 5. – С. 6–24.
9. Тадеєв П. О. Обдарованість і творчість особистості: американський підхід: [монографія] / П. О. Тадеєв. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2008. – 240 с.
10. Тюленева Т. В. Формирование лингвистической креативности студентов неязыковых специальностей: автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования»/Т. В. Тюленева. – Волгоград, 2012. – 15 с.
11. Ellis R. Second language acquisition and language pedagogy / R. Ellis. – Philadelphia, PA: Clevedon, 1992.
12. Feldhusen J. F. A conception of giftedness / J. F. Feldhusen // Conceptions of giftedness / eds. R. J. Sternberg, I. E. Davidson. – New York: Cambridge University Press, 1986. – P. 112–127.
13. Gardner H. Frames of mind. The theory of multiple intelligences / H. Gardner – New York: Basic Book, 1993.
14. Gilford I. P. The structure of intellect / I. P. Gilford // Psychological Bulletin. – 1956. – № 53. – P. 267–293.
15. Kerr B. A program for linguistically talented youth / Barbara Kerr, Sanford Cohn, T. McAlister Kara // ISB4: Proceedings of the 4th international symposium on Bilingualism / ed. by James Cohen, Kara T. McAlister, Kellie Rostand and Jeff Mac Swan. – Somerville, MA: Cascadia Press, 2005. – P. 1177–1186.
16. Renzulli J. S. The three-rings definition of giftedness: A developmental model for promoting creative productivity / J. S. Renzulli // Conception of giftedness / eds. R. J. Sternberg, J. E. Davidson. – [2nd ed.]. – New York: Cambridge University Press, 2005. – P. 246–280.

Стаття надійшла до редакції 12. 02. 2015 р.

ТАДЕЕВА М.

ГОЛУБЕВА И.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ОДАРЕННОСТИ И ЕЕ СТРУКТУРНЫХ ЭЛЕМЕНТОВ

В статье дается определение лингвистической одаренности, под которой понимается такой вид специальной одаренности, который является результатом взаимодействия трех характеристик: повышенного уровня лингвистического интеллекта, лингвистической креативности и мотивации к лингвистической деятельности. Подробно характеризуются компоненты лингвистической одаренности. Предлагается сравнительный анализ авторского определения лингвистической одаренности с известными определениями, предложенными отечественными и зарубежными учеными.

Ключевые слова: лингвистическая одаренность, лингвистический интеллект, лингвистическая креативность, мотивация к лингвистической деятельности

TADEYEVA M.

HOLUBYEVA I.

National university of water management and nature resources use, Rivne, Ukraine

THE DEFINITION OF LINGUISTIC GIFTEDNESS AND ITS STRUCTURAL COMPONENTS

The article deals with the definition of linguistic giftedness. It is considered as a type of special giftedness which is the result of activity of three characteristics: linguistic intelligence of higher level, linguistic creativity and motivation to linguistic activity. The components of linguistic giftedness are characterized in details. The authors have proposed their own definition of linguistic giftedness on the frames of comparative analysis with the outstanding definitions made by Ukrainian and foreign scientist.

Key words: linguistic giftedness, linguistic intelligence, linguistic creativity, motivation to linguistic activities